

ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนตำบลวังหว้า
อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง*

Cultural Capital and Water Management in the Wang Wa Subdistrict Community Area,
Klaeng District, Rayong Province

¹รัตนา เพ็ชรสูงเนิน, ²ชัชวาลย์ มากสินธ์, ³พรทิวา อาชีวะ, ⁴ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์

¹Rattana Petsungnern, ²Chatshavan Maksin, ³Prontiwa Arsewa, ⁴Chaiyon Praditsin

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Faculty of Humanities and Social Science, Rambhai Baini Rajabhat University

¹E-mail: rattana.pe@rbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนวังหว้า อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง และเพื่อเสนอแนวทางการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนวังหว้า อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 13 คน ได้แก่ 1) ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลวังหว้า 2) ประธานกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำตำบลวังหว้า 3) กำนันตำบลวังหว้า 4) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า 5) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของตำบลวังหว้า 6) ประธานกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลวังหว้า 7) เจ้าอาวาสวัดภายในตำบลวังหว้า โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการบริหารจัดการน้ำของตำบลวังหว้า นั้น ผ่านกระบวนการจัดตั้งกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทานตำบลวังหว้า ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนตำบลวังหว้า มารวมตัวกันในลักษณะของจิตอาสา โดยการบริหารจัดการน้ำเป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะการทำสวนทุเรียน เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการรวมคนอาสาเพื่อการบริหารจัดการน้ำ มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยอย่างสม่ำเสมอในการจัดการสวนทุเรียนเพื่อผลิตทุเรียนที่มีคุณภาพเพื่อการส่งออก โดยเฉพาะในเรื่องของการบริหารจัดการน้ำที่มีน้ำต้นทุนที่เพียงพอมาใช้ในสวนทุเรียน และการมีความเชื่อในการไหว้สวนเป็นประจำทุกปีจะทำให้เจ้าที่เจ้าทางประจำสวนได้มอบผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์กับสวนของตนเองและกลุ่มของตนเองต่อไป

คำสำคัญ: ทุนทางวัฒนธรรม; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; การบริหารจัดการน้ำ

Abstract:

This research article aims to study the use of cultural capital for water management in the Wang Wa Subdistrict community area, Klaeng District, Rayong Province, and to propose guidelines for the use of cultural capital in water management for the same area. This is a qualitative research study. The researcher used an in-depth interview method with 13 key informants, including: 1) the President of the Wang Wa Subdistrict Cultural Council, 2) the President of the Wang Wa Subdistrict Water Users' Management Group, 3) the headman of

Wang Wa Subdistrict, 4) the mayor of the Wang Wa Subdistrict Administrative Organization, 5) the President of the Wang Wa Subdistrict Community Enterprise Group, 6) the President of the Wang Wa Subdistrict Volunteer Women's Development Group, and 7) the abbots of temples within Wang Wa Subdistrict. Data was analyzed using descriptive analysis. The research findings revealed that the use of cultural capital for water management in Wang Wa Subdistrict was achieved through the establishment of the Wang Wa Subdistrict Irrigation Water Users' Management Group. This group is an assembly of community members with expertise and experience in water management in the Wang Wa Subdistrict community who came together as volunteers. The water management process is based on cultural capital related to the local way of life and wisdom in fruit gardening, particularly durian farming. This serves as the initial foundation for gathering volunteers for water management. There is regular exchange and discussion regarding durian orchard management to produce high-quality durians for export, especially concerning water management with a sufficient supply of initial capital water for the durian orchards. Additionally, the belief in worshiping the orchard annually is thought to bring abundant produce from the local spirits to one's own orchard and group.

Keywords: Cultural Capital; Local Wisdom; Water Management

บทนำ

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก โดยในแต่ละชุมชนท้องถิ่นมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างกันไป และเป็นสิ่งที่สืบทอด สานต่อ ต่อยอด อยู่คู่กับชุมชนมาอย่างยาวนาน แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ท้องถิ่นมากมาย ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” ของชุมชนปัจจุบันมีหลายชุมชนที่นำทุนทางวัฒนธรรมของตนเองมาใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม แต่ละชุมชนก็มีแนวทางในการพัฒนาที่แตกต่างกันไป ซึ่งหากสามารถพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมได้อย่างเต็มที่แล้วก็จะนำมาสร้างสรรค์คุณค่า และมูลค่าเพิ่มต่อเศรษฐกิจและ สังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน (อัญธิชา มั่นคง, 2560: 92) ฉะนั้นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดความยั่งยืน จึงต้องเป็นการนำสิ่งที่มีเป็นทุนเดิมอยู่แล้วในชุมชนมาพัฒนาเพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลัง และ ประเทศชาติต่อไป และ Bourdieu (1986) ได้นิยามทุนทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล วัตถุสิ่งของ และที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน แต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา ผลผลิตที่ได้จากการสะสมทุนทางวัฒนธรรมคือ รสนิยม (taste) จะสร้างความแตกต่างและเป็นเครื่องมือที่ใช้ชำระรักษาชนชั้นในสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป ฉะนั้นในความเป็นสังคมวัฒนธรรมไทยนั้น ในพื้นที่ชุมชนจะมีการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชุมชนของตนเอง ชุมชนอาจใช้ทุนวัฒนธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ต่อไปได้

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทางผู้วิจัยได้พิจารณาพื้นที่ชุมชนวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง เป็นพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนวังห้วเป็นพื้นที่ที่มีฐานองค์ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการน้ำที่โดดเด่น เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจในการเพาะปลูกทุเรียนเพื่อการส่งออก และเป็นพื้นที่การพัฒนากำลังคนของกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีความโดดเด่นในการบริหารจัดการน้ำ ที่ทำให้คนในพื้นที่สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาพื้นที่ชุมชนวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง ในเชิงทุนทางวัฒนธรรม เพื่อ

สร้างคุณค่า พัฒนาศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำเพื่อสืบสาน ต่อยอด พัฒนาศักยภาพของชุมชนทำให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
2. เพื่อเสนอแนวทางการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาในเรื่องทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนต่าง ๆ ได้รับความสนใจเนื่องจากทุนทางวัฒนธรรมถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และการจัดการชุมชน เช่นการศึกษาของวรรณิงามขจรกุลกิจ (2565) ที่ศึกษาเรื่อง พลิกฟื้นคุณค่าพื้นที่ย่านตลาดพลูด้วยทุนทางวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ย่านตลาดพลู และสร้างการรับรู้คุณค่าของผู้คน อาหาร สถานที่ อันเป็นมรดกวัฒนธรรมย่านตลาดพลูในช่องทางการรับรู้สาธารณะ และการสร้างประสบการณ์การรับรู้แบบใหม่ในย่าน โดยผ่านสื่อดิจิทัลแพลตฟอร์ม เพื่อสร้างโอกาสและพัฒนาผู้ประกอบการในกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้รักษาและต่อยอดโอกาสทางเศรษฐกิจจากต้นทุนทางวัฒนธรรมเดิม การดำเนินงานวิจัยโดยการสัมภาษณ์และจัดบทสนทนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory dialogue/focus group) เพื่อเก็บข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมทั้งแบบรายปัจเจกและกลุ่มเฉพาะ ผลการวิจัย พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ย่านตลาดพลู ประกอบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มศิลปะการแสดงและกลุ่มอาหาร ทุนทางด้านสถาปัตยกรรม สถานที่ และทุนวัฒนธรรมวิถีชีวิต เชื้อครัทธาของชุมชนไทยจีน จากคำตอบเรื่องทุนวัฒนธรรมที่ได้จึงนำความต้องการของผู้นำกลุ่มและผู้ประกอบการที่ต้องการสืบทอดรักษาคุณค่าความเป็นต้นแบบที่เป็นตำนานของกลุ่มตนเอง และต้องการสร้างการรับรู้ในวงกว้างไม่จำกัดเฉพาะผู้คนในพื้นที่ย่านตลาดพลูเท่านั้น การสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าต่อยอดในเชิงพาณิชย์ และการขยายฐานของคนรุ่นใหม่ที่จะมาร่วมสืบสานคุณค่ามรดกของย่านมาสร้างสรรค์และผลิตเนื้อหาเล่าเรื่อง สร้างการรับรู้คุณค่าผ่านสื่อดิจิทัลและสัมผัสประสบการณ์จริงจากกิจกรรมที่สร้างสรรค์สร้างการมีส่วนร่วมโดยชุมชนพื้นที่ย่านตลาดพลู

และในบริบทเดียวกันนี้ การศึกษาของชวดี โกศล (2561) ที่ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ที่มีผลต่อการอยู่รอดของกลุ่มชาติพันธุ์ 2) ศึกษากลยุทธ์ในการจัดการความรู้ เพื่อดำรงอยู่ในระบบการเมืองการปกครอง ผ่านการมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางในการธรรมาภิบาลรักษาอัตลักษณ์ อนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี และ 3) พัฒนารูปแบบนำมาประยุกต์ใช้เป็นโมเดลในการพัฒนา กลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป วิธีการศึกษาเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายรูปแบบ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การศึกษาพบว่า ในการรวมตัวของประชาชนในท้องถิ่น ทำให้เกิดพลังของกิจกรรมทางด้านการเมือง ในการต่อรอง ใช้พลังของการรวมตัวของชาติพันธุ์ ขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ของรัฐร่วมกับคนในท้องถิ่นในเชิงสร้างสรรค์ ในทางเศรษฐกิจ ได้ต่อยอดที่มากกว่าทุนทางสังคม ได้กำหนดขอบเขตนำพื้นที่ทางวัฒนธรรมมารวมกลุ่ม โดยมีเป้าหมาย นำวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางพัฒนาเป็นพื้นฐานต่อยอด ในเรื่องของสังคม คือการสร้าง ความเข้มแข็ง ความอบอุ่น สร้างความสามัคคีในชุมชน โดยใช้วัฒนธรรมหล่อหลอม

เป็นการสร้างรายได้และสามารถยึดเป็นอาชีพหลักและเสริม ซึ่งนำวัฒนธรรมไปผนวกกับเรื่องเศรษฐกิจ สร้างให้เป็นเมืองของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีการวางแผนบริหารจัดการโดยอาศัย “วัฒนธรรมรากฐาน” (area based approach)

จากการพิจารณางานวิจัยทั้งสอง พบว่าทั้งในกรณีย่านตลาดพลูและชุมชนชาติพันธุ์ภาคเหนือ ต่างสะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน การรักษามรดกทางวัฒนธรรม การเสริมสร้างพลังทางสังคม และการเพิ่มพูนมูลค่าทางเศรษฐกิจ จุดร่วมสำคัญคือการเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในรูปแบบการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการจัดการตนเองได้ ขณะเดียวกันยังมีการพัฒนาแนวทางที่ตอบสนองต่อพลวัตสังคมสมัยใหม่ เช่น การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเผยแพร่และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่าการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในมิติต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งสะท้อนคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมต่อการบริหารจัดการชุมชนในหลายด้าน และยังสามารถพัฒนาต่อยอดให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้ต่อไป อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึกต่อรากฐานทางสังคมและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ โดยเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกระบวนการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Document Study) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิทยานิพนธ์ อีกทั้งการค้นหาข้อมูล จากสื่ออินเทอร์เน็ต ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษา และอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ในพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ใช้ประกอบในการศึกษาในครั้งนี้

2) การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการในการศึกษา ดังนี้

(1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการใช้แนวสัมภาษณ์เจาะลึก กำหนดผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ (Key-Informants) โดยจะทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลโดยที่กลุ่มเป้าหมาย คือ ประธานกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน หัวหน้ากลุ่มพื้นฐานการใช้น้ำชลประทาน เจ้าหน้าที่รัฐ (กรมชลประทาน) ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการน้ำของอ่างเก็บน้ำประแสร์

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การวิจัยเป็นการศึกษาเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 13 คน ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วย 1) ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลวังห้ว จำนวน 1 คน 2) ประธานกลุ่มบริหารการใช้น้ำตำบลวังห้ว จำนวน 5 คน 3) กำนันตำบลวังห้ว จำนวน 1 คน 4) นายกองคการบริหารส่วนตำบลวังห้ว จำนวน 1 คน 5) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของตำบลวังห้ว จำนวน 2 คน 6) ประธานกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลวังห้ว จำนวน 1 คน 7) เจ้าอาวาสวัดภายในตำบลวังห้ว จำนวน 2 รูป โดยใช้การเลือกจากกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณสมบัติดังนี้

(1) เป็นบุคคลที่เป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

(2) มีประสบการณ์ในการทำงานด้านเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการน้ำของตำบลวังหว่า เป็นนักปกครองท้องถิ่นที่ท้องถิ่นที่ดำรงตำแหน่งมาอย่างยาวนานซึ่งผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจบริบทของตำบลวังหว่าได้เป็นอย่างดีอย่างน้อย 5 ปี

(3) เป็นผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน

4) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การลงสนามชุมชนอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยได้ทำแบบสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบททั่วไปของชุมชนในการค้นหาทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ และการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

(1) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ และการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ

(2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ในบางโอกาสที่พื้นที่ชุมชนตำบลวังหว่ามีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ ทางคณะผู้วิจัยจะได้เข้าไปร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการสังเกตการณ์ถึงพฤติกรรมกระทำของคนในชุมชนตำบลวังหว่าที่แสดงออกของการใช้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำ

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การศึกษาเชิงเอกสารและการศึกษาภาคสนามเป็นหลัก ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวทางในการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นด้วยตนเอง ตามกรอบที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีขั้นตอนของการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

(1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้แนวทางในการกำหนดกรอบการสร้างเครื่องมือ

(2) กำหนดกรอบในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในภาคสนามโดยยึดกรอบของการสร้างแนวทางการสัมภาษณ์ ตามคำถามวิจัยที่ต้องการค้นหาคำตอบ

(3) นำแนวคำถามที่สร้างขึ้นไปปรึกษาที่ปรึกษาโครงการวิจัยและผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคมศาสตร์ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของข้อความถาม ความเหมาะสมของปริมาณคำถาม ความชัดเจนของภาษา แล้วจึงนำไปปรับปรุงแก้ไข

(4) นำแนวคำถามไปทดลองเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายของประเทศไทยที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 5 คน ก่อนนำไปใช้จริง

(5) ดำเนินการปรับประเด็นของแนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่คลุมเครือภายหลังจากการนำไปทดลองใช้

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขที่ใบรับรอง IRB-51/2567

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการประสานกับผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อนัด

หมายวัน เวลา และสถานที่ ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยได้ดำเนินการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระบวนการวิจัยเพื่อให้ผู้เข้าร่วมวิจัยรับทราบอย่างละเอียดก่อนการดำเนินการสัมภาษณ์

และได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นคำถามหลักในการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับบริบททั่วไปของชุมชนในการค้นหาทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ และการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์สังเคราะห์ ผลการวิจัยต่อไป

6) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและนำข้อมูลที่ได้เรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบและนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงสัมพันธ์ เพื่อสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมาทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์แล้วประเด็นใดไม่มีความชัดเจน ก็จะดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและถอดองค์ความรู้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี การสร้างบทสรุป การพิสูจน์บทสรุปที่เชื่อถือ และการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยกระบวนการคืนข้อมูลเพื่อรับฟังความเห็นจากพื้นที่ และให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความเหมาะสมเพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

7) การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ใช้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ในการอธิบายข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ โดยการนำข้อมูลที่ใช้นำมา จำแนกและเรียบเรียงตามกรอบแนวคิดในการศึกษาและนำแนวคิด ทฤษฎี รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมี ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลและให้เขียนพรรณนาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในครั้งนี้

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า

1) บริบทของพื้นที่ชุมชนตำบลวังห้ว

ตำบลวังห้วเป็นตำบลเก่าแก่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2440 หมู่บ้านวังห้วได้ยกฐานะขึ้นเป็นตำบลเรียกว่า ตำบลวังห้ว เหตุที่เรียกชื่อนี้มีความหมายคือ “วัง” หมายถึงห้วงน้ำลึก “ตันห้ว” หมายถึงต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ชอบขึ้นอยู่ริมน้ำท่วมถึงในฤดูฝน เมื่อนำสองคำนี้มารวมกันจึงเรียกว่า “วังห้ว” ตันห้วนี้พบมากที่สุดในพื้นที่หมู่ที่ 2 บริเวณศาลาออกแตก จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เล่าว่าแต่เดิมลำคลองวังห้วตรงกับสวนธารเกษมเป็นคิ่งน้ำลึก ฝั่งขวามีตันห้วใหญ่ขึ้นอยู่บริเวณริมตลิ่ง บริเวณพื้นที่โดยรอบมีความอุดมสมบูรณ์ และตันห้วยังเป็นต้นไม้ใหญ่ที่ให้ความร่มเงาในบริเวณนั้น นอกจากนี้ยังมีกลอนบทหนึ่งที่กำลังถึงความ เป็นมาของตำบลวังห้ว และคำกลอนนี้ยังเป็นที่ติดหูของคนในตำบลอีกด้วย

ตำบลวังห้วทั้งหมด 14 หมู่บ้าน มีจำนวนพื้นที่ทั้งหมด 37,006 ไร่ พื้นที่การเกษตร 31,468 ไร่ โดยมีหมู่ที่ 9 มีพื้นที่การเกษตรมากที่สุดจำนวน 3,648 ไร่ รองลงมาหมู่ที่ 8 จำนวน 3,248 ไร่ และหมู่ที่ 2 จำนวน 2,803 ไร่ ตามลำดับ ตำบลวังห้วมีครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมดจำนวน 1,315 ครัวเรือน โดยหมู่ที่ 6 มีจำนวนครัวเรือนเกษตรกรมากที่สุดจำนวน 151 ครัวเรือน รองลงมาหมู่ที่ 8 จำนวน 144 ครัวเรือน และหมู่ที่ 7 จำนวน 124 ครัวเรือน และในทุกหมู่บ้านมีอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านละ 1 ราย และพื้นที่ชุมชนตำบลวังห้วมีกลุ่มแปลงใหญ่ทุเรียนทั้งหมด 4 แปลง ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 ครอบคลุมพื้นที่ทุกหมู่บ้านในตำบลการทำสวนทุเรียน จะกระจายในทุกหมู่บ้านของตำบลวังห้ว รวมพื้นที่ปลูกทุเรียนทั้งตำบล

จำนวน 8,521 ไร่ คือเป็นร้อยละ 27 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด มีจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจำนวน 786 ราย คิดเป็นร้อยละ 59 ของครัวเรือนเกษตร นอกจากนี้ยังมีการทำสวน มังคุดจำนวน 509 ไร่ เงาะจำนวน 31 ไร่ ลองกอง 23 ไร่ ขนุน 107 นาข้าว เป็นข้าวนาปี พื้นที่การเกษตรจะอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 และ 2 ซึ่งเป็นพื้นที่ตอนล่างของตำบลวังหว้า

ลักษณะทางกายภาพของตำบลวังหว้า มีวัดที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนตำบลวังหว้า มีอยู่ 6 แห่งในจำนวนวัดทั้ง 6 แห่งนี้มีวัดที่โด่งดังที่ผู้คนต่างถิ่นให้ความเคารพนับถือมากราบไหว้ บูชาวัตถุมงคล คือ วัดวังหว้า นอกจากวัดแล้วยังมีสำนักสงฆ์อีก 1 แห่ง ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 10 บ้านเขาหินแท่น มีโรงเรียนจำนวน 7 แห่ง ซึ่งเป็นโรงเรียนชั้นประถมศึกษากระจายกันอยู่ตามแต่ละหมู่บ้าน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 6 แห่ง ด้านสาธารณสุขที่ดูแลสุขภาพของคนในตำบล มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลจำนวน 3 แห่ง แต่ละแห่งตั้งอยู่หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 13 ด้านโครงสร้างพื้นฐานภายในตำบลก็จะประกอบด้วย เส้นทางคมนาคมที่เป็นเส้นทางหลักและเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อถึงกันได้ โดยมีลักษณะเป็นถนนคอนกรีต ถนนลาดยางและถนนลูกรัง ส่วนเรื่องไฟฟ้ามีการเดินไฟฟ้าเข้าครบทุกครัวเรือน หากพูดถึงเรื่องการจัดการขยะในตำบล ภายในตำบลวังหว้าจะไม่มีค่านิยมในการตั้งถังขยะข้างทาง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้วิธีกำจัดขยะแบบขุดหลุมฝังกลบภายในที่ของตัวเองและอีกอย่างคือ การเผา ด้านการประปาเป็นประปาภายในหมู่บ้านจะมีเกือบทุกหมู่บ้านและมีบางหมู่บ้านก็จะใช้ร่วมกับหมู่บ้านอื่น ถ้าหมู่บ้านไหนมีสระน้ำก็จะเอาน้ำจากสระมาทำเป็นน้ำประปาใช้กันภายในหมู่บ้าน ส่วนทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของตำบลก็จะมี ปั้มน้ำมัน ร้านค้าต่าง ๆ ตลาดนัดชุมชน ร้านสะดวกซื้อต่าง ๆ เป็นต้น และทางด้านที่เหมือนจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านก็หนีไม่พ้นเรื่องของโรงงานที่เข้ามาตั้งในชุมชน โรงงานที่เข้ามาตั้งในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานเกี่ยวกับการแปรรูปไม้ยางพารา ซึ่งถ้าถึงเวลาการทำงานของโรงงานทางโรงงานก็จะมีมีการปล่อยน้ำเสียลงลำรางสาธารณะ มีกลิ่นของยางพารา มีการปล่อยควัน มีเสียงดังรบกวน และฝุ่นละอองเป็นจำนวนมากทำให้ในชุมชนได้รับผลกระทบทางด้านนี้

สภาพสังคมสภาพที่อยู่อาศัยของชาวตำบลวังหว้าส่วนใหญ่เป็นบ้านหลังชั้นเดียวหรือสองชั้น เพราะตำบลวังหว้าเป็นตำบลกึ่งเมืองกึ่งชนบทจึงมีลักษณะก่อสร้างบ้านเรือนที่มีหลากหลายและแตกต่างกันไป ภายในชนบทจะปลูกบ้านแบบชั้นเดียวหรือบ้านไม้หลังเล็กๆพออยู่ แต่มีสภาพมั่นคงและแข็งแรงทนทานตามลมต้านฝนได้ส่วนมากจะปลูกบ้านอยู่ในสวนของตนเองมีอาณาบริเวณที่กว้างและปลูกพืชสวนครัวกินเองแทบทุกครัวเรือน เช่น กะเพรา โหระพา แมงลัก มะละกอ มะนาว พริกขี้หนูสวน ผักบุ้ง ผักกูด มะเขือ ข่า ตะไคร้ มะกรูด เป็นต้น ชาวบ้านที่ปลูกผักสวนครัวไว้เยอะๆส่วนมากจะแบ่งขายหรือเวลาญาติมาเยี่ยมบ้านก็จะเก็บพืชสวนครัวมาทำกับข้าวไว้รอโดยไม่ต้องซื้อ

สภาพเศรษฐกิจตำบลวังหว้านั้น มีสภาพพื้นที่และดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร และมีน้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี มีต้นน้ำมาจากอำเภอเมืองระยองไหลมาบรรจบจนถึง หมู่ที่ 10 บ้านเขาหินแท่นไหลผ่านทั้ง 13 หมู่บ้านของตำบลวังหว้ายกเว้น หมู่ที่ 4 บ้านเจริญสุข ชาวบ้านส่วนใหญ่ของตำบลวังหว้าจึงประกอบอาชีพเกษตรกร เช่น การทำสวนทุเรียน สวนผลไม้เป็นส่วนมาก และปลูกผักสวนครัวไว้ประกอบอาหารและนำไปขายเป็นบางส่วน รวมทั้งการปลูกยางพารา และบางส่วนจะประกอบอาชีพ เช่น รับจ้างทั่วไป ค้าขาย รับราชการ พนักงานโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น การประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลักโดยส่วนใหญ่ของคนตำบลวังหว้า คือ การทำสวนทุเรียน เป็นรายได้หลักของคนตำบลวังหว้า ถือได้ว่าเป็นผลไม้ที่ทำรายได้ดี แต่สามารถทำรายได้เป็นรายปีรายได้แค่บางช่วงเวลา และเป็นรายได้ที่คิดเป็นรายปี ทำให้คนตำบลวังหว้ามีอีกหนึ่งอาชีพที่ควบคู่ไปกับการทำสวนทุเรียน คือ การกรีดยางพารา เพราะสามารถทำได้ตลอดทั้งปี อีกทั้งต้นยางนั้นดูแลง่ายใช้งบประมาณในการปลูกน้อย ใช้เวลา 5-6 ปี ก็สามารถกรีตได้แล้วระยะเวลาในการกรีต

ยาง 30-40 ปีหรืออาจจะมากกว่านั้นแล้วแต่สภาพต้นยางและหน้ายาง แต่พอเศรษฐกิจปัจจุบันตกต่ำราคายางจึงลดลง ชาวบ้านและผู้นำตำบลวังหว้าต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าปัจจุบันค่อนข้างแย่ เพราะราคายางลดลงอะไรก็เลยดูแย่ไปหมดราคายางของแพงขึ้นชาวบ้านเลยโค่นต้นยางครึ่งหนึ่งเพื่อไปทำสวนผลไม้แบบผสมผสานนั่นเอง

สภาพทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตำบลวังหว้ามีคลองธรรมชาติ ลำรางสาธารณะ ป่าชายเลนป่าชุมชน ส่วนป่าชายเลนของตำบลวังหว้าในพื้นที่ของหมู่ 2 บ้านวังหว้า เป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในด้านการประกอบอาชีพ เพราะชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำที่มีอยู่ในป่าชายเลนเพื่อนำมาขายเป็นรายได้เสริมและยังสามารถนำมาประกอบอาหารเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัวและยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และสัตว์น้ำนานาชนิด ต้นไม้ในป่าชายเลนส่วนใหญ่เป็นต้นโกงกาง ประดู่ทะเล ซาใบขลุ่ วุ้นทะเล ต้นแสม เป็นต้น และต้นไม้ทุกชนิดในป่าชายเลนล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น อาทิ วุ้นทะเลสามารถนำมาทำเป็นขนมวุ้นได้โดยไม่ต้องใช้ผงวุ้น โดยการนำไปวุ้นมาขายกับน้ำเปล่าพอทิ้งไว้สักพักน้ำก็จะค่อย ๆ เป็นวุ้น ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านอีกอย่างหนึ่ง ต้นไม้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ก็จะมีการจัดโครงการปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลน ส่วนใหญ่จะจัดเนื่องใน วันพ่อและวันแม่ ผู้ที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำของชุมชนและชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ โดยป่าชายเลนนั้นก็มีผู้ดูแล คือ คนในชุมชน ซึ่งจะมีการถางป่า ตัดต้นไม้ และคอยเฝ้าระวังเพื่อไม่ให้คนมาตัดไม้ทำลายป่านั่นเอง

ลักษณะของแหล่งน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ คลองวังหว้าและคลองวังหิน ซึ่งคลองวังหว้าจะเป็นคลองสำคัญและเป็นคลองส่งน้ำหลักที่ส่งน้ำไปหล่อเลี้ยงชีวิตและพื้นที่การเกษตรในพื้นที่ตำบลข้างเคียงด้วย โดยต้นน้ำของคลองวังหว้าจึงอยู่ที่หมู่ 10 บ้านเขาหินแทน คลองวังหว้าไม่ได้ใช้แค่ในตำบลวังหว้าเท่านั้นแต่ก็ยังแบ่งปันน้ำให้ตำบลอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ตำบลทางเกวียน ตำบลสองสลึง ตำบลเนินซ้อ ตำบลห้วยยาง มีความยาวประมาณ 36 กิโลเมตร ผ่านทุก ๆ หมู่บ้าน ยกเว้นหมู่ที่ 4 บ้านเจริญสุข การตั้งชื่อคลองวังหว้านั้นเป็นการเอาชื่อตำบลมาตั้ง นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ฝายประชาอาสา ฝายชะลอน้ำ บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำบาดาล สระน้ำสาธารณะ สระประจำสวน คลองวังหว้าที่เป็นคลองธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์มีน้ำใช้ตลอดปี

2) ทูทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ

การบริหารจัดการน้ำของคนตำบลวังหว้า ด้วยวิถีชีวิตของคนกับแหล่งน้ำเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เช่นเดียวกับคนในตำบลวังหว้าที่จะขาดน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตไม่ได้เหมือนกัน ตำบลวังหว้าถือว่าเป็นตำบลหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของน้ำ เพราะมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี โดยจะมีคลองวังหว้าที่เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญและให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านโดยหล่อเลี้ยงและดำรงชีพทั้งด้านการเกษตรกรทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะทุเรียน คลองวังหว้ามีต้นกำเนิดมาจากอำเภอเมืองและน้ำจะไหลลงมาจากตำบลต่าง ๆ และลงมาที่บ้านเขาหินแทน ตำบลวังหว้าจะไหลลงมาสู่คลองวังหว้าโดยจะผ่านลำรางเล็ก ๆ และมารวมกันจนเป็นน้ำในคลองวังหว้า โดยคลองวังหว้าก็จะไหลผ่านตั้งแต่หมู่ที่ 10 บ้านเขาหินแทน หมู่ที่ 6 บ้านเขาดินชุ่มทอง หมู่ที่ 8 บ้านเนินหย่อง หมู่ที่ 14 บ้านเนินโพธิ์ทอง หมู่ที่ 7 บ้านซากตะไคร้ หมู่ที่ 3 บ้านหนองน้ำขุ่น หมู่ที่ 11 บ้านหนองรี หมู่ที่ 1 บ้านหนองชุมแสง และหมู่ที่ 2 บ้านวังหว้า ไหลมาเรื่อย ๆ จนออกป่าชายเลน เป็นระยะทางประมาณ 36 กิโลเมตร และแต่ละช่วงของคลองวังหว้าก็จะมีการทำฝายชะลอน้ำ ซึ่งฝายชะลอน้ำส่วนใหญ่เป็นฝายคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อที่จะช่วยลดการชะล้างหน้าดินและลดความรุนแรงของกระแสน้ำ ทำให้ระยะเวลาการไหลของน้ำเพิ่มมากขึ้น เพิ่มความชุ่มชื้นของหน้าดิน และยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เป็นแหล่งน้ำเพื่อเอาไว้ใช้อุปโภคบริโภค การใช้น้ำเพื่อสวนทุเรียนและไม้ผลชนิดต่าง ๆ

น้ำที่ไหลมาจากธรรมชาติหรือน้ำจากระบบชลประทาน ที่ไหลมายังคลองวังหว่าและลำราง สาธารณะต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนตำบลวังหว่านั้น จะมีกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานตำบลวังหว่า เป็น คณะกรรมการที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการของการทำสวนเกษตร และต้อง บริหารจัดการน้ำอย่างทั่วถึง เป็นธรรม สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำร่วมกันตลอดฤดู การผลิตของคนในชุมชนตำบลวังหว่า การบริหารจัดการน้ำตลอดแนวคลองวังหว่าจะเป็นบทบาทหน้าที่ของ กลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำตำบลวังหว่าที่ดำเนินงานกิจกรรมอย่างต่อเนื่องยาวนาน มีการส่งต่อหน้าที่จากรุ่นสู่รุ่น อย่างต่อเนื่อง โดยสามารถระบุได้ว่าการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานตำบลวังหว่าได้ มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นต้นทุนในการบริหารจัดการน้ำ

การบริหารจัดการน้ำของคนชุมชนตำบลวังหว่า ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการใช้วิถีชีวิตของ คนทำสวนทุเรียนมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ทราบ ตกตะกอน ใช้เป็นวัสดุในการทำฝายชะลอน้ำเล็ก ๆ ในอาณาบริเวณทางน้ำที่ไหลผ่านสวนของตนเอง การมี ความสัมพันธ์แบบเครือญาติทำให้เวลาร่วมแรงร่วมใจกันในการดูแลเปิด-เปิดประตูน้ำจึงเป็นในลักษณะที่มาร่วม แร่วร่วมใจช่วยกันด้วยจิตใจแห่งความสามัคคีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ ชุมชนวังหว่า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า

การใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ

วิถีชีวิตภูมิปัญญาของชาวสวนทุเรียน

การทำสวนทุเรียนของตำบลวังหว่าจะกระจายในทุกหมู่บ้านของตำบลวังหว่า ถือได้ว่าการทำสวน ทุเรียนเป็นอาชีพหลักของคนตำบลวังหว่า และทุเรียนเป็นพื้นที่ที่ต้องใช้น้ำมากและความต้องการน้ำของทุเรียน นั้นเป็นช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน เป็นช่วงฤดูที่น้ำในธรรมชาติมีน้อย แต่เป็นความโชคดีของพื้นที่เกษตรกรรม ตำบลวังหว่าในพื้นที่ได้รับการจัดสรรน้ำจากอ่างเก็บน้ำประแสร์มาเติมเต็มในช่วงที่ฤดูแล้ง ซึ่งทุเรียนมีความ ต้องการน้ำมากที่สุดในการขยายลูกขยายเนื้อทุเรียนให้มีความอโรยมากขึ้น จึงทำให้พื้นที่ชุมชนตำบลวังหว่ามี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำดังนี้คือ

1. อาชีพการทำสวนทุเรียน คือ มรดก ที่ต้องส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะลูกหลานจะไปเรียนจบหรือไม่ จบปริญญา แต่วิถีชีวิตภูมิปัญญาการทำสวนทุเรียนของคนตำบลวังหว่า นับได้ว่าเป็นมรดกที่จะส่งต่อจากรุ่น หนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เป็นการสืบทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนให้มีคุณภาพเพื่อการส่งออก ทั้งภูมิปัญญาการ ตัดแต่งลูกทุเรียน ภูมิปัญญาการรดน้ำทุเรียนที่มีการรดน้ำแต่ช่วงเวลาการทำทุเรียนที่แตกต่างกัน เช่น ในช่วงการทุเรียนออกดอกเป็นทางแย้นั้นการให้น้ำทุเรียนจะต้องรดน้ำทุเรียน เพื่อทุเรียนจะได้เกิดการ เปลี่ยนแปลงจากทางแยกลายเป็นผลและไม่ร่วงหล่นเกิดความเสียหาย สิ่งนี้ก็เป็นภูมิปัญญาการทำสวนทุเรียน ที่มีการเรียนรู้ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมา อาจบอกได้ว่าการสืบทอดภูมิปัญญาการทำสวนทุเรียนนี้ทำให้ทุเรียนใน พื้นที่ชุมชนตำบลวังหว่ามีรูปทรงที่เหมาะสมแก่การส่งออก มีรสชาติที่อร่อย

2. การทำฝายชะลอน้ำ การบริหารจัดการน้ำภายในสวนทุเรียนของตนเองในพื้นที่ชุมชนตำบลวัง หว่า จะมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างฝายกระสอบทราย ที่มีแกนฝายใช้ไม้ไผ่ที่มีในพื้นที่ชุมชนมาทำเป็น โครงสร้างฝายชะลอน้ำ และใช้ทรายที่ได้จากการทับถมของดินตะกอนภายในลำรางสาธารณะ แล้วสร้างเป็น ฝายชะลอน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในสวนของตนเอง

การรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อการบริหารจัดการน้ำ

การบริหารจัดการน้ำพื้นที่ชุมชนตำบลวังหว่า แต่เดิมที่ไม่มีการบริหารที่เป็นรูปธรรม เป็นแค่ การเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ส่วนตัวหรือของตนเอง ชาวบ้านในตำบลต่างฝ่ายต่างก็มีจำเป็นที่จะต้องใช้น้ำ เพราะชาว

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลวังหว้ามีอาชีพเกษตรกรรมทำสวนผลไม้โดยเฉพาะ “ทุเรียน” เป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับทุเรียนเป็นไม้ผลที่ต้องการน้ำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ในเมื่อทุกสวนต้องการน้ำเพื่อการใช้ในการเกษตร จึงเกิดการแย่งชิงทรัพยากรน้ำที่อยู่อย่างจำกัด โดยเกษตรกรทำการขุดสระของตัวเองให้ติดกับลำรางสาธารณะเพื่อกักเก็บน้ำนั้นเข้าพื้นที่ของตนเองมากที่สุด ก่อนที่จะไหลไปยังพื้นที่สวนอื่น ๆ อาจบ่งบอกถึงพฤติกรรมที่ค่อนข้างจะเห็นแก่ตัวของแต่ละคน ไม่เกิดการแบ่งปันน้ำไปยังพื้นที่ตอนล่างของลำรางสาธารณะในพื้นที่ตอนบนของลำรางสาธารณะจะมีน้ำใช้ แต่พื้นที่ตอนล่างก็เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ จนกระทั่งปัญหาหนักขึ้นเรื่อย ๆ เกษตรกรเริ่มแสดงพฤติกรรมที่ค่อนข้างจะรุนแรงต่อกัน จนกระทั่งปีพ.ศ. 2553 จึงมีการจัดตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานตำบลวังหว้าอย่างเป็นทางการ เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มชุมชนมาร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยคณะกรรมการกลุ่มจะเป็นผู้นำชุมชน ที่สามารถเป็นสื่อกลางให้กับเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำภายในตำบลได้ ปัจจุบันจัดตั้งกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทานพื้นที่ชุมชนวังหว้าจำนวน 5 กลุ่ม เพื่อบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชน 14 หมู่บ้าน

การรวมกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทานตำบลวังหว้า เกิดขึ้นมาได้นั้นก็เพราะเกิดปัญหาภายในตำบลปัญหาที่ไม่ใช่ปัญหาของคนแค่คนเดียวแต่ปัญหานี้เป็นปัญหาของทุกคนในตำบลวังหว้าซึ่งเป็นปัญหาเรื่อง “น้ำ” ดังนั้นทุกคนในตำบลวังหว้าจึงจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อลดข้อขัดแย้งระหว่างคนในตำบลเดียวกัน และพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส โดยการรวมกลุ่มกัน ซึ่งคนในกลุ่มนั้นก็จะเป็นคนที่ประสบกับปัญหาเดียวกันเพื่อแก้ไขให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทานตำบลวังหว้า และจะต้องคำนึงถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านในตำบลวังหว้าอีกด้วย การบริหารจัดการน้ำตำบลวังหว้าไม่ได้มีแค่คลองวังหว้าอย่างเดียวที่เป็นน้ำต้นทุน แต่ยังมีลำธารสาธารณะที่คอยกักเก็บน้ำธรรมชาติที่คอยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่พื้นที่ที่คลองวังหว้าที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ ตำบลวังหว้าไม่ได้มีทรัพยากรน้ำแค่คลองหรือลำรางที่คอยช่วยเติมเต็มชาวบ้านในการประกอบอาชีพทางตำบลเท่านั้น แต่ยังมีกรรับน้ำมาจากระบบชลประทานของอ่างเก็บน้ำประแสร์ ที่คอยสนับสนุนจัดสรรน้ำผ่านระบบท่อมายังตำบลวังหว้าอีกด้วย เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำให้กับพื้นที่การเกษตรของตำบลวังหว้าและพื้นที่ข้างเคียง น้ำที่มาจากอ่างเก็บน้ำประแสร์จะไหลลงสู่คลองเพิ่มปริมาณน้ำในคลองให้เพิ่มมากขึ้นจากเดิม และยังทำให้คลองวังหว้ามีน้ำใช้ตลอดปี ไม่ขาดแคลน และยังเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านในตำบล จากเดิมที่ชาวบ้านในตำบลนั้นต้องพึ่งพาน้ำในคลองวังหว้าอย่างเดียว แต่ปัจจุบันได้มีการสนับสนุนน้ำจากระบบชลประทานของอ่างเก็บน้ำประแสร์ ทำให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในเรื่องการใช้ชีวิตที่ดี การประกอบอาชีพที่ดี ดังนั้นตำบลวังหว้าก็เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่รับน้ำมาจากอ่างประแสร์ และอ่างเก็บน้ำประแสร์ก็เปรียบเสมือนหัวใจของตำบลวังหว้าที่คอยสนับสนุนน้ำให้ตำบลวังหว้าไม่ให้ขาดแคลนน้ำและมีน้ำใช้ตลอดปีอีกด้วย รวมถึงการเกิดกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทานวังหว้าที่มีความเข้มแข็ง สามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเป็นและมีส่วนร่วมของคนทุกคนที่ร่วมรับผลประโยชน์ด้วยกัน ทำให้เป็นพลังของกลุ่มทางสังคมที่จัดตั้งด้วยคนในชุมชนเองจึงสามารถจัดการเรื่องราวของชุมชนตนเองได้

(3) ความเป็นภาวะผู้นำของชุมชน

1) การรวมคนทำสวนทุเรียนเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีความเข้มแข็งและมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากอดีตทำสำเร็จ คนหา ที่เริ่มรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำตำบลวังหว้าในปี 2553 และมีการสืบทอดโดยผู้นำท้องถิ่นตำบลวังหว้าคนปัจจุบันคือ กำนันประพัฒน์ จันทร์พราหมณ์ เป็นประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำตำบลวังหว้าคนปัจจุบัน รวมระยะเวลาที่มีการส่งต่อการบริหารจัดการน้ำอย่างเข้มแข็ง เป็นธรรม และการจัดการน้ำอย่างทั่วถึงแก่สมาชิกชาวสวนต่าง ๆ รวมระยะเวลาได้ 15 ปี

2) จิตอาสาของการบริหารจัดการน้ำ ได้เห็นถึงศักยภาพของผู้นำ ผู้นำประเพณี จันทรพรหมณ์ ในเรื่องการบริหารคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน ได้เห็นถึงวิธีการจัดการชุมชนให้เป็นไปตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม และได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมต่างๆ จากทางตำบล เช่น การประชุมประจำเดือน หรือการเข้าร่วมประชุมกับสำนักงานโครงการอ่างเก็บน้ำประแสร์ เพื่อให้ทราบถึงสถานะการใช้น้ำที่สุขุมมายังตำบลวังหว่า โดยจะมีผู้ดูแลการเปิด-ปิดประตู คือ ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่คอยทำหน้าที่และแบ่งงานให้กับผู้ช่วยดูแลและมีการประสานงานกับลูกบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วม รวมไปถึงการคอยเป็นหูเป็นตาให้กับผู้นำ เพราะเมื่อก่อนตำบลวังหว่ามีการขาดแคลนน้ำใช้ในการทำการเกษตรในบางจุด จึงมีข้อขัดแย้งกันมากมาย ชาวบ้านแต่ละคนมีการหวงแหล่งน้ำและที่ไม่ได้ให้ความร่วมมือและสถานที่สาธารณะประโยชน์กันสักเท่าไร กระทั่งมีผู้นำเข้ามาแก้ไขปัญหา มีการจัดการประชุมปรึกษาหารือถึงวิธีการที่จะแก้ไข จึงทำให้เกิดกลุ่ม “การบริหารจัดการน้ำ” จากนั้นจึงทำให้ชาวบ้านร่วมมือกันหันเข้ามามีส่วนร่วมกับผู้นำมากขึ้น ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ที่รวมไปถึงประเพณีภายใน มีการจัดการแข่งขันแข่งทำให้เราเห็นได้ว่าประสิทธิภาพของคนในชุมชน มีด้วยเพราะความสามัคคีที่จะช่วยให้หมู่บ้านของตนเองมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยเกิดมาจากผู้นำที่มีความรู้ และรู้จักการแก้ไขปัญหา

ประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำเพื่อความยั่งยืน

การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำของตำบลวังหว่า โดยการสร้างฝายชะลอน้ำชลประทาน เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้และรักษาระบบนิเวศและธรรมชาติ อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำสวนเกษตรให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปีไม่ขาดแคลน โดยการสร้างฝายชะลอน้ำตามจุดต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ และมีการเปิด-ปิดฝายเป็นเวลา เมื่อถึงเวลาน้ำหลากผู้ดูแลฝายจะร่วมแรงร่วมใจกันไปเปิดประตูระบายน้ำ หากถึงช่วงฤดูแล้งผู้ดูแลฝายจะช่วยกันปิดประตูน้ำไปคงรักษาระดับในคลองวังหว่าไม่ให้แห้ง มีระดับน้ำอันคลองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อคงรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศในคลองวังหว่า

มีการดูแลรักษา การที่จะกระทำอย่างไร ให้สิ่ง ๆ นั้นมีความอุดมสมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพตลอดเวลา โดยคำนึงถึงความยั่งยืนด้วย สิ่งที่ได้จากการดูแลรักษา เมื่อมีสิ่งที่จะต้องรักษา ก็ควรที่จะรักษาไม่ควรถือว่าสิ่งที่จะปล่อยให้ตามธรรมชาติ เปรียบเสมือนกับการปลูกผัก การปลูกผักนั้น ถ้าเกิดปลูกแล้วปล่อยให้แบบนั้น โดยที่ไม่ได้ดูแลเอาใจใส่ในการรดน้ำ พรุนดิน ใส่ปุ๋ย ผักที่ปลูกนั้นก็จะมีอาจที่จะผลิดอกออกผล ออกมาให้เราได้ใช้ประโยชน์ได้ แต่ในทางกลับกันถ้าเกิดเราเอาใจใส่ ดูแลรักษา ด้วยการรดน้ำพรุนดินทุก ๆ วัน การดูแลรักษานั้นจะค่อย ๆ แสดงให้เราเห็นถึงการเจริญเติบโตได้ การดูแลรักษาแหล่งน้ำก็เช่นเดียวกัน ต้องการการดูแลเอาใจใส่ เพื่อคงประสิทธิภาพการใช้งานไว้ได้ตลอด

การดูแลรักษาแหล่งน้ำในตำบลวังหว่า ในแต่ละพื้นที่ของหมู่บ้านจะมีการดูแลรักษาฝายชะลอน้ำที่คล้าย ๆ กัน คือการขุดลอกคลองในจุดอับ จุดที่มีวัชพืชจำนวนมาก เพื่อขยายทางเดินของน้ำ ให้น้ำในลำคลองได้ไหลผ่านอย่างสะดวกสบายไม่ติดขัด อีกทั้งแหล่งน้ำนั้นยังมีความลึกเพิ่มขึ้น สามารถกักเก็บน้ำได้มากขึ้นอีกด้วย มีดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่รับน้ำหลาก (แก้มลิง) ตามแนวพระราชดำริ เพื่อเป็นการกักเก็บน้ำและรักษาความชุ่มชื้นในพื้นที่นั้น ๆ และยังแก้ปัญหาในช่วงฤดูแล้งและฤดูฝน เมื่อถึงฤดูฝนปริมาณฝนที่ตกลงมาอย่างต่อเนื่องทำให้บางพื้นที่มีจุดที่ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้เพียงพอ จึงมีการทำแก้มลิงเพื่อแก้ปัญหาอีกด้วย การทำแก้มลิงนั้นต้องคำนึงบริบทของพื้นที่นั้น ๆ ว่าจะสามารถทำได้หรือไม่ ต้องมีการศึกษาสภาพพื้นที่ ความสูงความชัน เมื่อทำการขุดเพื่อขยายก็อาจจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นที่นั้นก็อาจจะเป็นส่วนตัวของชาวบ้านก็ได้

แหล่งน้ำในตำบลวังหว่าถือว่ามีความสำคัญมากต่อชีวิตประจำวันของชาวบ้านในตำบล เพราะ น้ำจำเป็นที่ต้องกินต้องใช้ จึงมีความสำคัญต่อชีวิตและการประกอบอาชีพการเกษตรและทุก ๆ อาชีพ แม้แต่พวก

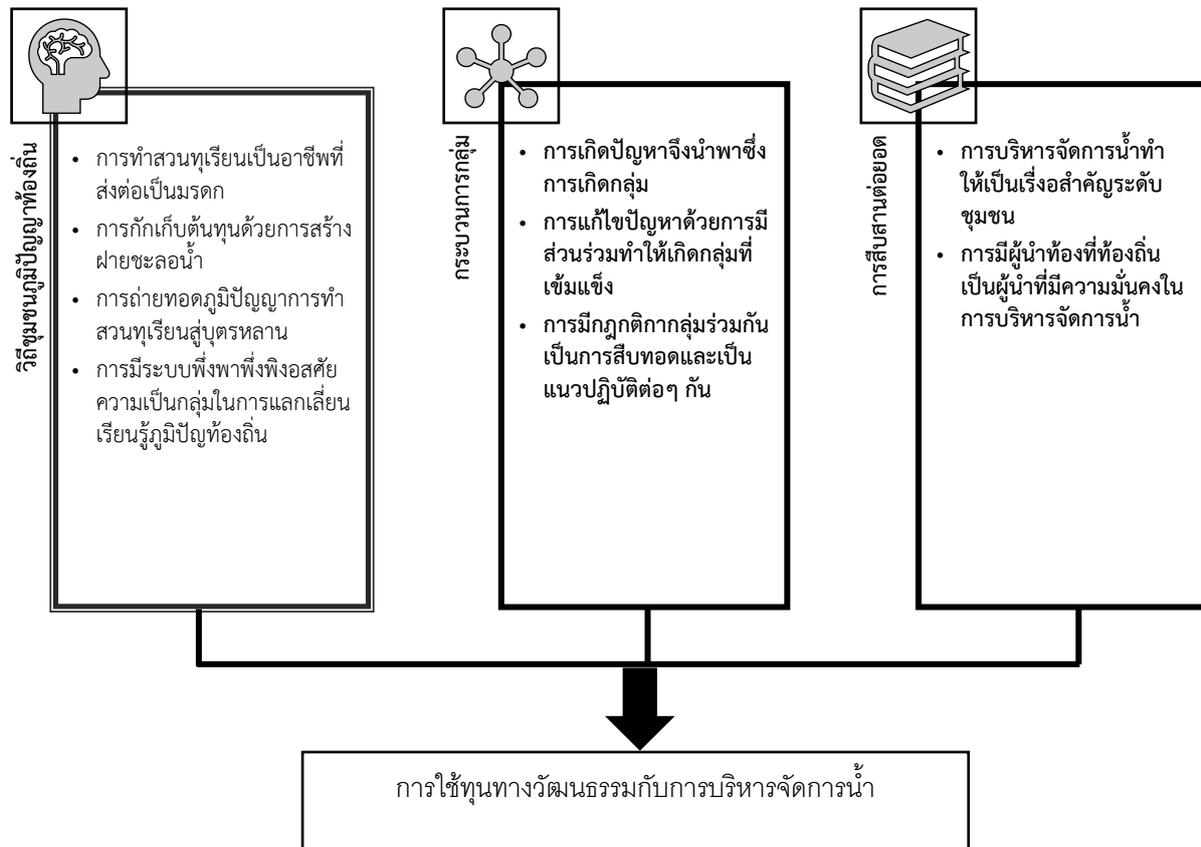
สัตว์ยังต้องอาศัยแหล่งน้ำในการดำรงชีวิต เพราะฉะนั้น แหล่งน้ำจึงควรได้รับการดูแลรักษาจากผู้ใช่ เพื่อในอนาคตจะได้มีใช้สืบต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า พื้นที่ชุมชนตำบลวังหว่า ทูทางวัฒนธรรมของตำบลวังหว่า เป็นรากฐานสำคัญในการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน โดยอาศัยองค์ความรู้ดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาเชิงนโยบายหรือโครงการอนุรักษ์น้ำในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการที่ตำบลวังหว่า มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยการพึ่งพิงธรรมชาติ การพึ่งพาอาศัยการในระบบเครือญาติ และการปรับตัวให้เข้ากับการพัฒนาด้านการเกษตรเกี่ยวกับการปลูกผลไม้เศรษฐกิจที่สร้างมูลค่าสูง สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่ได้เสนอว่า “ทุน” มีหลายรูปแบบ ไม่เฉพาะแต่ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) เพียงอย่างเดียว แต่ทุนยังปรากฏในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ทุนทางสังคม (social capital) และทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic capital) โดยทุนแต่ละรูปแบบข้างต้นมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ยังสามารถสะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้ครบถ้วนเป็นอย่างดี เช่นเดียวกันทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนวังหว่าที่มีวิถีชีวิตการเกษตร คือ การทำสวนทุเรียน ทำให้เกิดทุนทางวัฒนธรรมในการบริหารจัดการที่สอดคล้องตามบริบทพื้นที่ชุมชนวังหว่าเอง งานวิจัยของกมลภรณ์ แจ่มกระจ่าง (2557) ได้ทำการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำกรณีศึกษา ชุมชนคลองรังสิต ตำบลบึงชำอ้อ อำเภอนองสี จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำจะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของชุมชนเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งพื้นที่ชุมชนตำบลวังหว่าได้มีการพึ่งพาพึ่งพิงภูมิปัญญาของชุมชนตนเองในการบริหารจัดการน้ำเช่นกัน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ตำบลวังหว่า เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรน้ำ โดยมีคลองวังหว่า เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตและการเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่ การบริหารจัดการน้ำในตำบลนี้ไม่ได้อาศัยเพียงโครงสร้างพื้นฐานหรือเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังอาศัยทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และการรวมกลุ่มของชุมชน โดยมีแนวทางในการใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ การขุดสระน้ำเพื่อใช้ในฤดูแล้ง เป็นการบริหารจัดการน้ำในสวนทุเรียน การรดน้ำทุเรียนตามช่วงเวลา เช่น การรดน้ำช่วงออกดอก เพื่อให้ทุเรียนออกผลเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานตำบลวังหว่า ในปี พ.ศ. 2553 เพื่อแก้ไขปัญหาการแย่งชิงน้ำระหว่างเกษตรกร และมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำมีบทบาทในการ เปิด-ปิดน้ำตามฤดูกาล และการสืบทอดบทบาทผู้นำและการบริหารจัดการน้ำจากรุ่นสู่รุ่น การมีจิตอาสาในการดูแลแหล่งน้ำและฝายชะลอน้ำในพื้นที่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริการจัดการน้ำของตำบลวังหว่า อยู่ภายใต้ระบบการจัดการชุมชนของกลุ่มผู้ใช้น้ำตำบลวังหว่าที่มีผู้นำท้องถิ่นที่ท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทในการจัดสรรน้ำให้กับสมาชิกได้อย่างทั่วถึง และมีแนวทางที่ยึดถือกฎกติกาของกลุ่มเป็นรากฐานในการบริหารจัดการน้ำ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องพลิกฟื้นคุณค่าพื้นที่ย่านตลาดพลูด้วยทุนทางวัฒนธรรม (วรรณิ์ งามขจรกุลกิจ, 2565) ที่มีการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมพื้นที่ย่านตลาดพลูที่ต้องการต้องการสืบทอดรักษาคุณค่าความเป็นต้นแบบที่เป็นตำนานของกลุ่มตนเอง และต้องการสร้างการรับรู้ในวงกว้างไม่จำกัดเฉพาะผู้คนในพื้นที่ย่านตลาดพลูเท่านั้น เช่นเดียวกับพื้นที่ชุมชนวังหว่าที่จะต้องมีการส่งต่อสร้างการรับรู้ในการขยายฐานของคนรุ่นใหม่มาสืบทอดการบริหารจัดการน้ำโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นที่ท้องถิ่นรุ่นต่อไปของชุมชนวังหว่า

ผู้วิจัยจึงได้ออกความรู้ใหม่ของทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ดังแผนภาพประกอบได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

สรุปได้ว่า พื้นที่ชุมชนตำบลวังหว้า มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน โดยอาศัยองค์ความรู้ดั้งเดิมที่เป็นวิถีชีวิตคนทำสวนทุเรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำ การรวมกลุ่มของชุมชน ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาการบริหารจัดการน้ำของตำบลวังหว้าเป็นตัวอย่างของการใช้ทุนทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ร่วมกับการสนับสนุนจากภาครัฐ ทำให้ตำบลวังหว้ามีระบบจัดการน้ำและสามารถรับมือกับปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการบริหารจัดการน้ำของพื้นที่ชุมชนวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นการขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนทำสวนทุเรียน การทำสวนทุเรียนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างฝายชะลอน้ำจากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น และการรวมกลุ่มของผู้นำท้องถิ่นที่ท้องถิ่นเพื่อจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำตำบลวังหว้าที่เน้นการมีส่วนร่วมของคน

ทุกคนในชุมชนวังห้ว และให้บทบาทของผู้นำที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นธรรม ทัวถึง และ ยั่งยืนด้วยการส่งรุ่มต่อรุ่มสืบไป

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้

ควรให้การสนับสนุนส่งเสริมและเสริมศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำโดยกลุ่ม ชุมชน และพัฒนาแหล่งเรียนของกลุ่มบริหารผู้ใช้น้ำชลประทานตำบลวังห้วในการบริหารจัดการน้ำที่ใช้ทุน วัฒนธรรมของตนเองเข้ามาบทบาทในการสืบสานต่อยอดต่อไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า แนวทางการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการน้ำ ของพื้นที่ชุมชนวังห้ว อำเภอแกลง จังหวัดระยอง นั้น ชุมชนวังห้วได้มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการสืบ ทอดของอาชีพการทำสวนทุเรียนเป็นมรดกของลูกหลาน การพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำตำบลวังห้วให้เป็นที่ยอมรับถึง ศักยภาพของผู้นำท้องถิ่นที่ท้องถิ่นในการเข้ามาเป็นจิตอาสาทำงานเพื่อคนในชุมชน

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้

ควรให้การสนับสนุนต่อยอดในการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้านการเกษตรของคนรุ่นใหม่ เพื่อให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่การขยายตัวเป็นต้นแบบการบริหารจัดการน้ำส่งต่อรุ่มต่อรุ่มต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การพัฒนาศักยภาพของการใช้ทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารจัดการน้ำที่ขยายต่อไปยังมิติ ทางด้านเศรษฐกิจในการยกระดับรายได้ฐานรากของชุมชนอย่างไรต่อไป

การสร้างนวัตกรรมรากหญ้าเพื่อการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนโดยชุมชนจัดการตนเองได้ด้วยภูมิ ปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กมลภรณ์ แจ่มกระจ่าง. (2557). *กระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ: กรณีศึกษา ชุมชนคลอง รังสิต ตำบลบึงชำอ้อ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชนบท ศึกษาและการพัฒนา). สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชวดี โกศล. (2561). การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย. *Journal of Administrative and Management*. 6(2), 64-73.
- วรรณิ์ งามขจรกุลกิจ. (2565). พลิกฟื้นคุณค่าพื้นที่ย่านตลาดพลูด้วยทุนทางวัฒนธรรม. ใน *รายงานสืบ เนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2566: ศาสนาและปรัชญา : แนวคิด มุมมอง คุณค่าทางวัฒนธรรม*. (หน้า 530-542). คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย.
- อัญธิชา มั่นคง. (2560). บทบาทของทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาชุมชนในตำบล บ้านตู่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 12 (39), 90-100.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). New York, NY: Greenwood Press.